

АНОТАЦІЯ

Гавдей С.В. Організаційно-економічне забезпечення розвитку туристичного сектору в умовах пандемії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – “Соціальні та поведінкові науки” за спеціальністю 051 “Економіка”. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2023.

У дисертації запропоновані теоретико-методологічні засади організаційно-економічного забезпечення розвитку туристичного сектору в умовах пандемії та обґрунтовано практичні рекомендації щодо формування механізму їх реалізації.

Систематизовано дефініційне та законодавчо-нормативне трактування поняття туристичного сектору та забезпечення його розвитку на основі використання методів індукції та синтезу. Встановлено, що в дефініційному плані поняття туристичний сектор часто ототожнюється з галуззю туризму. Оскільки туризм, як явище, «проникає» практично у всі види економічної діяльності, то запропоновано використовувати ширше поняття «туристичний сектор». Дефініцію «туристичний сектор» визначено у вигляді тріади категорій: «діяльності», тобто надання сукупності туристичних послуг з метою задоволення потреб споживачів, «адміністративно-територіальної приналежності», тобто ефективного використання туристичних ресурсів певної дестинації, та «управління», а саме забезпечення економічної та соціальної суспільної корисності. Законодавчо-нормативне трактування поняття туристичного сектору проаналізовано на основі дослідження інституційних важелів, які представлено, в тому числі, низкою документів нормативно-правової бази та регуляторних актів в цій галузі.

Проаналізовано наявні методичні підходи до організаційно-економічного забезпечення розвитку туристичного сектору засобами структурного та системного аналізу. Встановлено, що важливою рисою організаційно-

економічного забезпечення є поняття взаємодії, яке найкраще описується застосуванням терміну «механізм». Результатом аналізу стало формування відповідного механізму у вигляді сукупності елементів організаційного та економічного характеру (об'єктів, суб'єктів, цілей, завдань, способів взаємодії, методів, важелів, інструментів тощо), взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою із динамічними внутрішніми та зовнішніми зв'язками у туристичному секторі, ефективність реалізації якого залежить від здатності створювати у конкретний момент часу нові зв'язки, елементи, стимули.

Проведено аналіз зарубіжного досвіду впливу пандемії та застосування передових практик підтримки туристичного сектору в країнах ЄС з використанням абстрактно-логічного, порівняльного та історичного підходів. Встановлено, що глобальна відповідь на пандемію багато в чому була недосконалою. Уряди прагнули короткострокової стабілізації системи, надаючи значну державну допомогу та одночасно працюючи над поверненням до старого нормального стану. Держави реагували на пандемію індивідуально, а не колективно, послаблюючи міжнародну співпрацю. Туристичний бізнес відповів на кризу диверсифікацією продукції, знижками, скороченням робочої сили та новими маркетинговими стратегіями.

Досліджено передові практики забезпечення розвитку туристичного сектору в умовах пандемії в країнах ЄС. Як приклад, розглянуто досвід Франції, Італії та Польщі. Проаналізовано допандемічні та наявні економічні та організаційні інструменти підтримки малих та середніх підприємств туристичної галузі через пряме фінансування, податкові відтермінування, створення спеціальних інвестиційних фондів, співфінансування скасованих бронювань, банківські та страхові гарантії. Досліджено сукупність маркетингових інструментів - просування менш популярних регіонів країни серед туристів, створення місцевих брендів, просування внутрішнього туризму. Розглянуто заходи, що забезпечують захист як туристів, так і працівників туристичної сфери - від оптимізації карантинних заходів безпеки до компенсації заробітної плати працівникам.

Як результат, сформовано низку пропозицій щодо використання таких практик в українських реаліях з метою виконання короткострокових, пов'язаних із стабілізацією туристичного сектору, та довгострокових завдань, таких, як сталий розвиток, зміна клімату, наслідки політики фіскальної стабілізації для майбутніх поколінь тощо.

Здійснено дослідження чинників розвитку туристичного сектору в умовах пандемії за допомогою методів дедукції, аналізу та групування. Результатом стало вдосконалення методичного забезпечення щодо структуризації чинників розвитку туристичного сектору з врахуванням їх регіональної інтерпретації та впливу пандемічних умов. Структуризація полягала у виокремленні традиційних (привабливість, розташування, інфраструктура, послуги, доступність, ціна), регіональних (організація, фінанси, самоврядування, знання, вміння) та новітніх, пов'язаних з пандемією (медикалізація, стійкість системи охорони здоров'я, сек'юритизація, поінформованість), чинників.

На основі використання рядів динаміки та статистичного групування проведено аналіз показників розвитку туристичного сектору України. Результати проведеного статистичного аналізу традиційних чинників розвитку показали, що в Україні до 2019 року попит на туристичні послуги зріс більше, ніж у 3 рази. Однак, обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19, у 2020 році призвели до падіння показника до рівня 2002 року. Найбільший вплив на регіональний чинник мали недостатній попит на послуги туристичного сектору, зростання цін на туристичні послуги, мізерна частка доходів від туризму у ВВП та суттєве зниження податкових надходжень від туристичної індустрії через воєнні дії. До аналізу новітніх чинників віднесено стійкість систем охорони здоров'я до швидкого зростання кількості людей з COVID-19. Встановлено, що національна програма вакцинації українців призвела до зниження кількості хворих або ж легкого перебігу хвороби протягом пандемії коронавірусу. З точки зору сек'юритизації відбулися зміни в політиці безпеки та охорони здоров'я з боку влади. З цією метою МОЗ було розроблено різні документи

надання медичної допомоги при COVID-19. З фінансової точки зору, за 2020 р. витрати центрального уряду на охорону здоров'я зросли більше, ніж вдвічі.

На основі використання порівняльного аналізу передових практик підтримки туризму в країнах ЄС сформовано наступні інструменти економічного та організаційного забезпечення розвитку туристичного сектору: врахування балансу інтересів туриста та туристичного сектору; підтримки малих та середніх підприємств у туристичному секторі; формування механізмів відновлення туристичного сектору. Застосування такого комплексу інструментів дало можливість, з одного боку, забезпечити заходи підтримки туристичного сектору від впливу пандемії, а з іншого, сформувавши передумови для забезпечення сталого розвитку, актуалізації переходу до місцевих та регіональних цінностей, оцифрування туристичних послуг та ін.

Розроблено та реалізовано модельний конструкт забезпечення розвитку туристичного сектору України в умовах пандемії на основі використання методів кластерного та дискримінантного аналізу. Результатом реалізації кластерного аналізу стало утворення кластерів подібних між собою об'єктів - країн ЄС за схожими групами інструментів економічного та організаційного розвитку туристичного сектору. Для кожного сформованого кластера побудовано функціональну залежність, яка виражена дискримінантною функцією, розрахованою за допомогою дискримінантного аналізу. На основі застосування дискримінантної функції для туристичного сектору України підібрано найбільш прийнятну класифікаційну групу - країни, досвід боротьби з пандемією яких є найбільш близьким для впровадження в Україні в сфері туризму.

За допомогою системного та структурного аналізу запропоновано механізм організаційно-економічного забезпечення розвитку туристичного сектору України в умовах пандемії. Даний механізм являє собою цілісний комплекс елементів: об'єктів, суб'єктів, цілей, завдань, способів взаємодії, методів, важелів та інструментів. Сформовані цілі розвитку туристичного сектору відповідають запропонованому в дослідженні визначенню поняття

«туристичний сектор». Об'єктну структуру механізму організаційно-економічного забезпечення розвитку туристичного сектору формують туристичні дестинації, які логічно переплітаються із його суб'єктною структурою. Об'єктна та суб'єктна структура механізму організаційно-економічного забезпечення розвитку туристичного сектору покликані у своїй взаємодії реалізувати цілі розвитку туристичного сектору України і забезпечує низку переваг для всіх зацікавлених сторін. Завдання туристичного сектору є інструментами реалізації його цілей і включають відповідно до сформованих у дослідженні традиційних, регіональних та новітніх чинників забезпечення його розвитку. Наступною складовою механізму є складова взаємодії, яка відображає саму дію механізму і перехід завдяки його реалізації від одного стану розвитку туристичного сектору до іншого. Така взаємодія базується на використанні системного або процесного підходів і охоплює різні рівні відповідальності. Використано сукупність методів та важелів. Основними є організаційні (планування, збалансування інтересів, учасників, координація, контроль, моніторинг) та економічні (ресурсне забезпечення, інструменти підтримки та впливу, сучасні маркетингово-інформаційні технології). Допоміжними слугують інституційні (закони, нормативно-правові акти усіх рівнів влади) та фінансові (розподіл коштів бюджетів усіх рівнів, інвестицій, грантів міжнародних організацій, залучення кредитів банківських та небанківських установ, коштів недержавних фондів) методи та важелі реалізації механізму розвитку туристичного сектору. Проаналізовано досвід їх застосування на різних рівнях від глобального до локального. Насамкінець механізм розвитку туристичного сектору для України після завершення воєнного стану представлений інструментами його реалізації. Застосування механізму сприятиме відновленню та трансформації туризму в Україні як короткостроковій перспективі боротьби з наслідками пандемії, так і в довгостроковому періоді – забезпечення сталого розвитку, використання інновацій і цифровізації, врахування місцевих та регіональних цінностей і створення гідних робочих місць для всіх груп суспільства.

Ключові слова: туристичний сектор, туризм, індустрія туризму, туристична дестинація, туристичні потоки, туристичні послуги, організаційно-економічне забезпечення, механізм, пандемія, COVID-19, інструменти підтримки і розвитку, податки, розвиток, кластерний аналіз, дискримінантний аналіз.

SUMMARY

Havdei S.V. Organizational and economic support for the development of the tourism sector in the conditions of a pandemic. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 – “Social and Behavioral Sciences” in the specialty 051 – “Economics”. – Vasyly Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2023.

The dissertation proposes the theoretical and methodological principles of organizational and economic support for the tourism sector’s development in the pandemic conditions and substantiates practical recommendations for the formation of a mechanism for their implementation.

The definitional and legal-normative interpretation of the tourism sector’s concept and ensuring its development based on the use of induction and synthesis methods are systematized. It has been established that, in terms of definition, the concept of the tourism sector is often identified with the tourism industry. Since tourism, as a phenomenon, "penetrates" practically all types of economic activity, it is proposed to use a broader term "tourist sector". The definition of "tourist sector" is defined in the form of a triad of categories: "activity", that is, the provision of a set of tourist services in order to meet the needs of consumers, "administrative-territorial affiliation", that is, the effective use of tourist resources of a certain destination, and "management", namely the provision of economic and social utility. The legislative-normative interpretation of the concept of the tourism sector is analyzed on the basis of the study of institutional levers, which are represented, among others, by a number of documents of the normative-legal framework and regulatory acts in this field.

The available methodical approaches to the organizational and economic support of the development of the tourism sector are analyzed by means of structural and systemic analysis. It was established that an important feature of organizational and economic support is the concept of interaction, which is best described using the term "mechanism". The result of the analysis was the formation of an appropriate mechanism in the form of a set of elements of an organizational and economic nature (objects, subjects, goals, tasks, methods of interaction, methods, levers, tools, etc.), interconnected and interacting with each other with dynamic internal and external connections in the tourism sector, the effectiveness of which depends on the ability to create new connections, elements, incentives at a specific moment in time.

The analysis of the foreign experience of the impact of the pandemic and the application of advanced practices of supporting the tourism sector in the EU countries was carried out using abstract-logical, comparative and historical approaches. It found that the global response to the pandemic was largely flawed. Governments sought short-term stabilization of the system by providing significant public assistance while working to return to the old normal. States responded to the pandemic individually rather than collectively, weakening international cooperation. The tourism business responded to the crisis with product diversification, discounts, workforce reductions, and new marketing strategies.

The advanced practices of ensuring the development of the tourism sector in the conditions of the pandemic in the EU countries were studied. As an example, the experience of France, Italy and Poland was considered. The pre-pandemic and existing economic and organizational tools for supporting small and medium-sized enterprises in the tourism industry through direct financing, tax deferrals, creation of special investment funds, co-financing of canceled reservations, bank and insurance guarantees were analyzed. A set of marketing tools - promotion of less popular regions of the country among tourists, creation of local brands, promotion of domestic tourism - was studied. The measures that ensure the protection of both tourists and workers in the tourism sector are considered - from the optimization of quarantine security measures to the compensation of workers' wages.

As a result, a number of proposals for the use of such practices in Ukrainian realities have been formed in order to fulfill short-term, related to the stabilization of the tourism sector, and long-term tasks, such as sustainable development, climate change, the consequences of the fiscal stabilization policy for future generations, etc.

The study of the factors of the tourism sector's development in the conditions of the pandemic was carried out using the methods of deduction, analysis and grouping. The result was the improvement of methodological support for the structuring of factors of the tourism sector's development, taking into account their regional interpretation and the impact of pandemic conditions. The structuring consisted in distinguishing the traditional (attractiveness, location, infrastructure, services, accessibility, price), regional (organization, finance, self-governance, knowledge, skills) and the latest ones related to the pandemic (medicalization, sustainability of the health care system, security), factors.

Based on the use of dynamic series and statistical grouping, an analysis of indicators of the tourism sector's development of Ukraine was carried out. The results of the conducted statistical analysis of traditional development factors showed that in Ukraine by 2019 the demand for tourist services increased more than 3 times. However, restrictions related to the COVID-19 pandemic in 2020 caused the figure to drop to 2002 levels. The greatest influence on the regional factor was insufficient demand for services in the tourism sector, rising prices for tourist services, a small share of tourism revenues in GDP, and a significant decrease in tax revenues from the tourism industry due to hostilities. The analysis of the latest factors includes the resilience of health care systems to the rapid increase in the number of people with COVID-19. It was established that the national program of vaccination of Ukrainians led to a decrease in the number of patients or a mild course of the disease during the coronavirus pandemic. From the point of view of securitization, there have been changes in the security and health care policy of the authorities. For this purpose, the Ministry of Health has developed various documents for the provision of medical assistance in case of COVID-19. From a financial perspective, central government health spending more than doubled in 2020.

Based on the use of a comparative analysis of advanced tourism support practices in EU countries, the following tools of economic and organizational support for the development of the tourism sector were formed: taking into account the balance of the interests of the tourist and the tourism sector; supporting small and medium-sized enterprises in the tourism sector; formation of mechanisms for the recovery of the tourism sector. The use of such a set of tools made it possible, on the one hand, to provide measures to support the tourism sector from the impact of the pandemic, and on the other hand, to create prerequisites for ensuring sustainable development, actualizing the transition to local and regional values, digitizing tourist services, etc.

A model structure for ensuring the development of the tourism sector of Ukraine in the conditions of the pandemic was developed and implemented, based on the use of cluster and discriminant analysis methods. The result of the cluster analysis was the formation of clusters of similar objects - EU countries according to similar groups of instruments of economic and organizational development of the tourism sector. For each formed cluster, a functional dependency is constructed, which is expressed by a discriminant function calculated using discriminant analysis. Based on the application of the discriminant function, the most appropriate classification group was selected for the tourism sector of Ukraine - countries whose experience in combating the pandemic is closest to implementation in Ukraine in the field of tourism.

With the help of systemic and structural analysis, a mechanism of organizational and economic support for the development of the tourism sector of Ukraine in the conditions of the pandemic is proposed. This mechanism is a complete set of elements: objects, subjects, goals, tasks, methods of interaction, methods, levers and tools. The formed goals of the development of the tourism sector correspond to the definition of the concept of "tourism sector" proposed in the study. The object structure of the mechanism of organizational and economic support for the development of the tourism sector is formed by tourist destinations, which are logically intertwined with its subject structure. The object and subject structure of the

mechanism of organizational and economic support for the development of the tourism sector are designed in their interaction to realize the goals of the development of the tourism sector of Ukraine and provide a number of advantages for all interested parties. Tasks of the tourism sector are tools for the realization of its goals and include, according to the research, traditional, regional and modern factors of ensuring its development. The next component of the mechanism is the component of interaction, which reflects the very action of the mechanism and the transition due to its implementation from one state of development of the tourism sector to another. Such interaction is based on the use of system or process approaches and covers different levels of responsibility. A set of methods and levers were used. The main ones are organizational (planning, balancing interests, participants, coordination, control, monitoring) and economic (resource provision, tools of support and influence, modern marketing and information technologies). Institutional (laws, regulatory acts of all levels of government) and financial (distribution of funds from budgets of all levels, investments, grants of international organizations, attraction of loans from banking and non-banking institutions, funds from non-state funds) and levers of implementation of the tourism sector development mechanism serve as aids.

The experience of their application at different levels, from global to local, is analyzed. Finally, the mechanism for the development of the tourism sector for Ukraine after the end of martial law is represented by the tools for its implementation. The application of the mechanism will contribute to the restoration and transformation of tourism in Ukraine both in the short-term perspective of combating the consequences of the pandemic, and in the long-term - ensuring sustainable development, using innovations and digitalization, taking into account local and regional values and creating decent jobs for all groups of society.

Keywords: tourist sector, tourism, tourism industry, tourist destination, tourist flows, tourist services, organizational and economic support, mechanism, pandemic, COVID-19, support and development tools, taxes, development, cluster analysis, discriminant analysis.